

RESSENYA A RAFAEL M. MÉRIDA JIMÉNEZ, *SODOMÍAS HISPÁNICAS. ESTUDIOS CULTURALES SOBRE GÉNEROS Y SEXUALIDADES (SIGLOS X A XVII)*. LLEIDA: PAGÈS EDITORS, 2021. 193 pp. ISBN: 978-84-1303-323-5

REVIEW TO RAFAEL M. MÉRIDA JIMÉNEZ, *SODOMÍAS HISPÁNICAS. ESTUDIOS CULTURALES SOBRE GÉNEROS Y SEXUALIDADES (SIGLOS X A XVII)*. LLEIDA: PAGÈS EDITORS, 2021. 193 pp. ISBN: 978-84-1303-323-5

VICENT JOSEP ESCARTÍ
vicent.j.escarti@uv.es

Universitat de València - IIFV

És evident que els estudis sobre la identitat de gènere i sobre les pràctiques sexuals considerades no normatives en les segles medievals i de l'edat moderna cada dia guanyen més relleu. Segurament, per com evoluciona el nostre món actual; però també perquè és un nínxol de documentació encara bastant inexplorada que demana, amb certa urgència, l'atenció dels investigadors. A això ens consta que es dediquen, ara com ara, alguns equips universitaris en diverses acadèmies de l'Estat Espanyol, i amb fruits ben interessants.

Però, també, al llarg del temps i a poc a poc, van apareixent diferents estudis i monografies de major o menor relleu, que s'ocupen de donar a conèixer a la societat –de vegades amb interès més erudit,

d'altres amb una voluntat més divulgativa—, com van viure —i molt sovint, morir— els homes i les dones que, situant-se al marge de la llei, varen optar per manifestar —sempre en secret, sempre amb la por a ser descoberts i descoberts— la seua naturalesa sexual diversa a aquella que imperava en un món controlat per l'església.

Si els estudis sobre l'homosexualitat masculina en l'edat mitjana i en l'edat moderna compten a hores d'ara amb algunes aportacions de qualitat i rigoroses, ja des dels anys 80 del segle passat, la bona veritat és que els estudis sobre l'homosexualitat femenina són encara escassos. Segurament, perquè aquell tipus de relacions sexuals entre dones no varen despertar la mateixa ànsia persecutòria en les societats o, també, pel caràcter més «reservat» dels contactes entre dones, que feu que no transcendiren tant.

Ara, el llibre de Rafael M. Mérida Jiménez, catedràtic de la Universitat de Lleida, tracta d'aportar noves dades, noves interpretacions a allò que, durant segles, va rebre el nom de «sodomia», derivant-lo de la ciutat bíblica de Sodoma, castigada per Déu pel pecat que s'atribuïa als seus habitants, que varen intentar mantenir sexe *contranatura* amb els àngels nouvinguts, causant la ira divina. Aquelles relacions sexuals entre persones del mateix sexe passaren a ser denominades sodomia —un mot, per cert, que va fer fortuna.

Sodomias hispánicas. Estudios culturales sobre géneros y sexualidades (siglos X al XVII), s'encapçala amb un pròleg (pp. 9-13) del també catedràtic de la mateixa Universitat de Lleida, Flocel Sabaté, el qual, a més de ponderar el treball de Mérida —«No cabe duda que el conjunto garantiza un nítido avance en el conocimiento de la sociedad medieval y estimula una lectura altamente recomendable» (p. 13)—, ofereix una ullada rapidíssima a la situació, durant la baixa edat mitjana, de la persecució contra l'homosexualitat —masculina, generalment— que atemptava contra el disseny del món elaborat per Déu. I destaca com, en la mesura que ho havia més problemes socials, major era el desig de castigar els sodomites, a qui se'ls culpava de tot. Amb aquell panorama, és lògic que Sabaté pugui afirmar que «a lo largo de los siglos medievales y modernos, la homosexualidad ha formado parte de una realidad escondida, a menudo percibida entre líneas de fragmentos de cotidianidad y relatos literarios» (p. 12).

Tot seguit el llibre presenta un «Pòrtico» de Mérida on l'autor indica un recorregut per la producció més destacada, sobre l'homoeerotisme masculí i femení de les últimes quatre dècades. Cosa que és molt d'agrair, perquè ens permet situar-nos —a nivell hispànic— en la galàxia dels estudis de gènere. De fet, si mirem aquella mena d'estudis, és fàcil advertir que els antics territoris de la Corona d'Aragó podem considerar-los privilegiats en aquest sentit, gràcies al seua estructura judicial, que a partir d'un determinat moment va deixar tota la responsabilitat de perseguir aquells crims en mans de la Inquisició, cosa que a nivell documental ha permès la centralització dels processos generats per casos de diversitat sexual —sempre masculina. A Mérida, però, li interessa més rastrejar els signes homoeròtics en el món literari —una font molt més difícil, perquè hi havia la censura i l'autocensura que encriptava qualsevol al·lusió al tema, si no era per a condemnar-lo.

El professor Mérida, però, amb una pacient recerca d'anys –de fet, els capítols aplegats en aquest volum són una reedició de treballs seus publicats anteriorment, en les darreres dècades–, aconseguix identificar, individualitzar i estudiar alguns casos on l'erotisme mal dissimulat en algunes obres literàries medievals i del renaixement ens permet detectar aquells comportaments que, malgrat les prohibicions, no varen poder desaparèixer mai –per integrants ineludibles de la natura humana.

Estructurat el volum en dos blocs –*Archivos y teorías*, el primer, i *Versos i prosas*, el segon–, els estudis comencen amb el capítol titulat «Teorías torcidas para las primeras letras hispánicas» (pp. 21-35), que transita, sobretot, pel món andalusí i de l'alta edat mitjana, per connectar-lo amb estudis europeus. Segueix «Mujeres otras: deslindes del homoerotismo femenino» (pp. 37-51), on, sense perdre de vista l'emmarcament teòric més general, Mérida s'endinsa en el comentari de les escasses notícies sobre lesbianes que posseïm, de l'edat mitjana. Segueix amb l'estudi «Masculinidades y sodomías» (pp. 53-65), que continua amb l'emmarcament teòric anglosaxó per comentar casos ibèrics; i acaba aquesta part amb «Mujer, sodomía e Inquisición» (pp. 67-82), en el qual l'autor va aportant dades extretes de la documentació inquisitorial continguda en estudis precedents i sobre la qual reflexiona al voltant de la part potser més *opaca* de la sexualitat passada.

A la segona part, els versos i la prosa, és a dir, la literatura, es converteix en la font a partir de la qual Mérida ens aporta les seues idees, sempre basant-se en la producció literària i aplicant una fina intuïció que li permet fer lectures ben oportunes. «Las tempranas pasiones latinas en torno a san Pelagio» (pp. 85-105) és un dels capítols més sucosos on es combinen fonts d'origen musulmà i cristià per tal d'intentar donar llum sobre aquell personatge que va suscitar el desig lasciu dels poderosos. Per una altra part, als següents tres treballs –«Voces femeninas en la lírica popular» (pp. 107-123); «La sodomía y el cuerpo enfermo de las mujeres» (pp. 125-143); i «El paraíso invertido: amor y muerte en Tirant lo Blanch» (pp. 145-161)– són les dones les protagonistes: trobadors, Roig, el Tirant i d'altres obres medievals, on no en falten de les castellanés, són la font a partir de la qual podem entreveure amors i relacions homoeròtiques femenines poc o molt camuflades sota el caràcter burlesc o divertit. Finalment, amb «Orgullos contra natura» (pp. 163-181) i «Sodoma, del Viejo al Nuevo Mundo» (pp. 183-193), Mérida retorna al món masculí, amb el *Floriseo* de Fernando de Bernal i d'altres llibres cavallerescos com a base, en el primer estudi, i amb una incursió a l'Amèrica hispana en el segon.

L'estil concís, depurat i ric de la prosa de Mérida ens permet, en les càpsules breus dels seus assajos inclosos en aquest volum, aproximar-nos a realitats molt ocultes, amagades, que només l'ull de l'investigador expert i amb una sòlida formació teòrica és capaç de mostrar-nos clarament i amb tots els detalls possibles.

És per això que un aplec de textos com el presentat ara pel professor lleidatà és, per als estudis de les *altres realitats*, de les *realitats marginals* del passat, una joia de gran interès.